Kurikulum

ŞAGİRD NAİLİYYƏTLƏRİNİN MONİTORİNQİ VƏ QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ: MÜASİR YANAŞMALAR

İlham Cavadov
Təhsil Problemləri İnstitutunun monitorinq və qiymətləndirmə şöbəsinin müdiri, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Açar sözlər: *monitorinq, qiymətləndirmə, keyfiyyət, kurikulum, təlim nailiyyəti, meyarlar.*

Ключевые слова: *мониторинг, оценивание, качество, курикулум, учебные достижения, критерии.*

Key words: *monitoring, assessment, quality, curriculum, teaching achievement, criteria.*

Ümumtəhsil məktəblərində şagirdlərə sistemləndirilmiş bilik, bacarıq və vərdişlərin aşılanmasında ümumi təhsilin səviyyələri nəzərə alınmaqla, şagird nailiyyətlərinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi üzrə sistemin təkmilləşdirilməsi, təhsil müəssisələrində keyfiyyətin monitorinqi və qiymətləndirmə mexanizminin yaradılması təhsilimizin konseptual sənədi olan təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyasında qarşıya qoyulan başlıca vəzifələrdəndir.

Respublikamızda təhsildə monitorinq və qiymətləndirmə mexanizminin tətbiq olunması, əsasən, müstəqillik illərinə təsadüf edir.

Ötən əsrin 90-cı illərindən başlayaraq təhsil sahəsində aparılan eksperimentlərin, tətbiq olunan yeniliklərin səmərəliliyinin artırılması, nəticələrin izlənilməsi, proqnozlaşdırılması və korreksiya işlərinin vaxtında həyata keçirilməsi məqsədi ilə təhsildə monitorinq və qiymətləndirmə mexanizmi tətbiq olunmağa başlanmışdır. Hazırda nəinki ölkəmizdə, hətta dünyanın inkişaf etmiş bir sıra ölkələrinin təhsildə monitorinq və qiymətləndirmə sistemi kifayət qədər mükəmməl qurulmayıb və əksər hallarda bu, lokal xarakter daşıyır. Azərbaycan Respublikasında ilk dəfə olaraq təhsil sahəsində qiymətləndirmə siyasəti müəyyənləşdirilmişdir. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 13 yanvar 2009-cu il tarixli qərarı ilə "Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası" təsdiq olunmuşdur [3]. Sənəddə müasir dövrdə şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi sisteminin vəzifələri, əsas xüsusiyyətləri, bu sahədə mövcud olan problemlər, Konsepsiyanın yaradılması üçün zəruri səbəblər, əsas qiymətləndirmə növləri, qiymətləndirmə standartlarının və vasitələrinin hazırlanması və sair məsələlər əks olunmuşdur. Təlim-tərbiyə işlərini müasir dövrün tələblərinə müvafiq qurmaq məqsədi ilə konsepsiyada qiymətləndirmə fəaliyyəti üçün aşağıdakı tələblər müəyyənləşdirilmişdir [3]:

- təhsildə müsbət dəyişikliklərin aparılması üçün mühüm vasitə rolunun yerinə yetirilməsi; təhsilin keyfiyyəti üçün əsas göstərici olan şagirdin təlim nəticələri haq-

qında etibarlı məlumatın verilməsi;

- qiymətləndirmə vasitəsilə şagirdin bilik və bacarıqları haqqında kifayət qədər məlumat əldə edildikdən sonra fənn kurikulumlarında və dərsliklərdə müvafiq dəyişikliklərin aparılması;

- təhsildə olan bəzi neqativ hallara qarşı mübarizə vasitəsi funksiyası;

- qiymətləndirmədə yeni yanaşmaların yaddaşa əsaslanan qiymətləndirmənin əksinə olaraq, məntiqi təfəkkür vərdişlərinin inkişafına xidmət etməsi.

Sənəddə qiymətləndirmə fəaliyyətinə qoyulan tələblərin əməli vəzifəsi məktəblərdə təlim-tərbiyə işlərinin məzmun, forma, vasitə və metodlarını təkmilləşdirmək yolu ilə təhsilin keyfiyyətini əsaslı surətdə yaxşılaşdırmaqdan, müəllimlərin yaradıcılığını artırmaqdan və məktəb işlərinin keyfiyyətini bütünlüklə müasir dövrün tələbləri səviyyəsinə qaldırmaqdan ibarətdir.

Qeyd etmək istərdik ki, respublikamızın ümumtəhsil sistemində monitorinq və qiymətləndirmə həmişə mövcud olmuşdur. Buraya şagirdlərin bilik səviyyələrini dəqiqləşdirmək üçün aparılan yoxlama işləri, imtahanlar və inspektor yoxlamaları aiddir. Lakin təcrübə göstərir ki, bütün bu ənənəvi yoxlama (monitorinq) formaları lazımi effekt vermir və onların bir sıra çatışmazlıqları meydana çıxır:

- birinci, tədrisin vəziyyətinə nəzarət mütəmadi deyil, epizodik xarakter daşıyır və buna görə də tədris prosesindəki dəyişikliklərin dinamikasını müşahidə etmək mümkün olmur;

- ikinci, əsasən, tədris prosesinin nəticəsi öyrənilir. Bu halda tədris prosesinin özü, yəni bilik, bacarıq və vərdişlərin formalaşdırılması yoxlayıcıların diqqətindən kənarda qalır;

- üçüncü, bu növ yoxlamaların nəticələri yetərincə şəffaf aparılmır, nəticələr təhlil olunduqda balla qiymətləndirmədən istifadə edilir, bu isə şagirdlər tərəfindən tədris kursunun mənimsənilməsi səviyyəsini araşdırmağa imkan vermir.

Göstərilən çatışmazlıqlar əsas problemləri - şagirdlərin biliklərindəki bu və ya digər boşluqların səbəblərini, müəllimlərin işində olan çatışmazlıqları, şagirdlərin təlim-tərbiyə prosesinə təsir edən mənfi amilləri müəyyənləşdirməyə imkan vermədiyindən mahiyyət etibarilə idarəetmədə dəqiq diaqnoz qoymaq mümkün olmur. Bu halda təhsil prosesinin özü, onun yekunlarını müəyyənləşdirən bilik və bacarıqların formalaşması diqqətdən kənarda qalır. Nəticələrin yoxlanılması və təhlili zamanı istifadə olunan qeyri-dəqiq məlumatlar, subyektiv qiymət balları və yoxlama, tapşırıqlara verilən qiymətlər bütövlükdə şagirdlərin təlim materiallarının məzmununu nə dərəcədə qavrayıb-qavramadığını aydınlaşdırmağa imkan vermir. Buna görə də təlim-tərbiyə prosesinin nəticələrinin ardıcıl öyrənilməsi sisteminin yaradılması və onun işləməsinin qaydaya salınması ümumtəhsil məktəblərinin idarəetmə fəaliyyətində mühüm məsələyə çevrilir.

Aparılmış araşdırmalar zamanı müəyyən edilmişdir ki, ümumtəhsil məktəblərində sistemli, məqsədyönlü, elmi-pedaqoji cəhətdən əsaslandırılmış qiymətləndirmə sistemindən istifadə təmin edilmədiyindən məktəbdə təlim - tərbiyə prosesinin keyfiyyət göstəriciləri getdikcə aşağı düşmüşdür. Bu baxımdan ümumtəhsil məktəblərində keyfiyyətin daha dəqiq, obyektiv ölçülməsi, bütövlükdə müəssisənin fəaliyyətinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi üçün elmi cəhətdən əsaslandırılmış yeni, etibarlı bir mexanizmin yaradılması zərurətə çevrilmişdir.

Monitorinq və qiymətləndirmə ümumtəhsil məktəblərində təhsilin keyfiyyətinin

müəyyənləşdirilməsi üçün vacib sayılan amillərdən biridir. Apardığımız müşahidələr zamanı müəyyən olunmuşdur ki, hazırda ümumtəhsil məktəblərində təhsilin keyfiyyətinin müəyyənləşdirilməsi üçün mövcud qiymətləndirmə sistemində aşağıdakı problemlər mövcuddur:

- şagirdlərin təlim nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsində obyektivliyin, şəffaflığın və müstəqilliyin təmin olunmaması;

- şagirdlərin təlim nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsində biliyin keyfiyyətini qiymətləndirmə meyarlarının olmaması;

- təlim prosesində şagirdlərdə formalaşdırılacaq keyfiyyətlərin (ümuminsani, milli-mənəvi və s.) məzmununun olmaması;

- didaktik sistemlərin, pedaqoji texnologiyaların keyfiyyətinin qiymətləndirmə meyarlarının olmaması;

- müəllimin tədrisə hazırlığının keyfiyyətinin müəyyənləşdirilməsi üçün meyarlar sisteminin olmaması;

- müəllimin tədris nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi üçün meyarların olmaması;

- məktəb rəhbərlərinin mövcud nöqsanları aradan qaldırması üçün təlim-tərbiyə prosesinin keyfiyyətinin yüksəlməsinə yönələn təlim nəticələrinin müntəzəm qiymətləndirilməsi sisteminin olmaması;

- məktəbin tədris fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinin vaxtaşırı monitorinqinin aparılması üçün meyarların olmaması.

Müasir anlamda ümumtəhsil məktəblərində monitorinq və qiymətləndirmənin başlıca məqsədi təhsil müəssisəsi rəhbərlərinə, müəllimlərə, həm də şagirdlərə məktəbdə təlim-tərbiyə prosesinin vəziyyəti haqqında obyektiv məlumat vermək və təhsilin keyfiyyətini daha da yüksəltmək imkanı yaratmaqdır.

Ümumtəhsil məktəblərində pedaqoji prosesin səmərəliliyini və inkişafını müəyyənləşdirmək, ilk növbədə, pedaqoji prosesin əsas iştirakçılarının fəaliyyətinin məqsədəmüvafiqliyi üçün məlumatların toplanması prosesidir. Bu zaman ekspertlərin qiymətləndirməni aşağıdakı prinsiplərə əsasən aparması məktəbin təlim-tərbiyə prosesinin keyfiyyəti haqqında tam, müfəssəl təsəvvür əldə etməyə şərait yaradar [7]:

- qiymətləndiriləcək obyekt (pedaqoji proses və yaxud onun hər hansı elementi) barədə dəqiq və etibarlı informasiyaların toplanması;

- monitorinq nəticəsində əldə olunmuş materiallar təhlil olunduqdan sonra təhsilin keyfiyyətini qiymətləndirərkən kəmiyyət ölçmələrindən istifadənin dəqiq aparılması;

- bunun üçün əvvəlcədən xüsusi normativ-hüquqi sənədlərin hazırlanması;

- monitorinq müşahidələri ilə qiymətləndirmə zamanı şəffaflığın təmin olunması məqsədi ilə nəticələr barədə, həm də qiymətləndirmənin yerinə yetirilməsi haqqında ictimaiyyətin və rəsmi orqanların mütəmadi məlumatlandırılması;

- təhsilin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinin beynəlxalq standartlara uyğun aparılması.

Ümumtəhsil məktəblərində real vəziyyətin obyektiv və şəffaf təsvir olunması, müvafiq korreksiya işlərinin aparılması, idarəetmə qərarlarının verilməsi üçün sadalananların dəqiq müəyyənləşdirilməsi vacib hesab edilir.

Ümumtəhsil məktəblərində təhsilin dinamik inkişafı üçün hər dərs ilinin sonunda onun müvafiq göstəricilər əsasında monitorinqinin və qiymətləndirilməsinin aparılması müəssisənin gələcək fəaliyyət istiqamətini düzgün müəyyənləşdirməyə imkan yaradır. Bu halda aşağıdakı bir sıra vacib məsələlərin həlli ön plana çəkilir:

- təhsilin keyfiyyətini müəyyən etmək üçün dövlət təhsil standartlarının (parametr-

lərin, meyarların) işlənib hazırlanması;

- ümumtəhsil məktəblərində şagirdlərin hazırlığının keyfiyyəti barədə mütəmadi obyektiv məlumatın toplanması;

- təhsilin keyfiyyətinin ictimai ekspertizası (monitorinqi) üçün şəraitin yaradılması;

- təhsilin keyfiyyətinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi üçün yeni metodiki modellərin işlənib hazırlanması;

- təhsilin keyfiyyətinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi məsələləri üzrə idarəetmə qərarlarının qəbulu zamanı subyektivliyin minimuma endirilməsi;

- məlumatların toplanılmasında dəqiqliyin, etibarlılığın və nəticələrin şərh edilməsində şəffaflığın təmin edilməsi;

- təhsilin keyfiyyətinə dair monitorinq və qiymətləndirmənin nəticələrinin respublika səviyyəsində vaxtında işıqlandırılması.

Bu mövqe təhsil sistemində, onun demokratik prinsiplərlə idarə edilməsində və təhsilinin keyfiyyəti haqqında düzgün informasiyaya əsaslanaraq qərarların qəbul edilməsində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Müasir dövrdə təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması, inkişaf dinamikasının izlənilməsi və proqnozlaşdırılması üçün real vəziyyətin öyrənilməsi vacib hesab edilir. Bu işdə isə qiymətləndirmə mühüm pedaqoji vasitə kimi qəbul edilir. Qiymətləndirmə təlim-tərbiyə prosesini təkmilləşdirməyə, təlim prosesinin səmərəliliyini yüksəltməyə, şagirdlərin nəyi mənimsədiklərini, nələri öyrəndiklərini, hansı bacarıqlara malik olduqlarını və onlarda hansı keyfiyyət dəyişikliklərinin formalaşdığını müəyyənləşdirməyə obyektiv şərait yaradır.

Məhz qiymətləndirmə vasitəsilə təhsil müəssisəsi rəhbərləri müəssisədə təlim-tərbiyə işinin səviyyəsi, müəllim və şagirdlərin fəaliyyəti haqqında lazımi informasiya toplayır və bunun əsasında işin yaxşılaşdırılması üçün müvafiq qabaqlayıcı tədbirlər həyata keçirirlər. Fikrimizcə, hazırda təhsilin keyfiyyətinin müəyyənləşdirilməsi üçün tətbiq olunan qiymətləndirmənin məqsədi aşağıdakı məsələlər haqqında tam aydın təsəvvür əldə etməyə geniş imkanlar yaradar:

- məktəb kurikulumu üzrə şagirdlərin müvəffəqiyyət göstəricilərinin güclü və zəif cəhətlərinin araşdırılması;

- şagirdlərə verilən bilik, bacarıq və vərdişlərin cəmiyyətin tələbatına uyğunluğunun müəyyənləşdirilməsi;

- fənn materiallarının çətinlik səviyyəsinin şagirdlərin fiziki və anlaq səviyyəsinə uyğunluğunun müəyyənləşdirilməsi;

- kurikulumun necə yerinə yetirilməsinə, əhalinin təhsilə olan tələbat səviyyəsinin öyrənilməsi;

- şagirdlərin təlim göstəricilərinin fənlər üzrə toplanmış nəticələr əsasında fənn kurikulumunun dəyişilməsinə ehtiyacın olub-olmamasının aydınlaşdırılması üçün müvafiq təkliflərin hazırlanması;

- müxtəlif şəhər, rayon və kənd məktəblərində fənlər üzrə şagirdlərin təlim nailiyyətlərinin müqayisəli təhlilinin aparılması və milli təhsil sistemindəki vəziyyəti əks etdirən rəsmi hesabatların hazırlanması;

- müəllimlər tərəfindən istifadə edilən didaktik vasitələrin, pedaqoji texnologiyaların, təlim strategiyalarının təkmilləşdirilməsi;

- müəllimlərin elmi-pedaqoji hazırlıq səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi və təkmilləşdirilməsi üçün müvafiq tədbirlərin görülməsi;

- təhsil xidmətlərinin keyfiyyət dinamikasının öyrənilməsi;

- təhsilin keyfiyyətli idarə olunmasının səmərəliliyinin müəyyənləşdirilməsi.

Göründüyü kimi, təhsildə qiymətləndirmə sistemi təhsil işçisinin səmərəli fəaliyyətinin üzə çıxarılması və pedaqoji prosesin

təkmilləşdirilməsi üçün vaxtında tələb olunan tədbirlərin görülməsi məqsədini daşımalıdır. Çünki qiymətləndirmə pedaqoji prosesi tənzimləməyə, keyfiyyətini yüksəltməyə, həm də mövcud çatışmazlıqlar barədə təhsili idarə edənlərin və valideynlərin məlumatlandırılmasına xidmət edən yeganə pedaqoji vasitə olduğundan, qiymətləndirmənin düzgün təşkili və qiymətləndirmə aparılarkən məqsədin aydın olması təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsində mühüm rol oynayır. Ona görə də ümumtəhsil məktəblərində elmi, pedaqoji və psixoloji cəhətdən əsaslandırılmış monitorinq və qiymətləndirmənin aparılması təhsil prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinin ən mühüm şərtlərindən biridir.

Təlim-tərbiyə prosesinin keyfiyyətinin, şagirdlərin təlim nəticələrinin mütəmadi monitorinqi təhsilin məzmununun yeniləşməsi, təhsil standartlarının tətbiqi, dərs yükünün normallaşdırılması, təhsilalanların sağlamlığının qorunması və möhkəmləndirilməsi mənəvi tərbiyə problemlərinin kəskinləşdiyi şəraitdə də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. İndi məktəbin qarşısında duran əsas məsələlərdən biri ümumtəhsil məktəbində monitorinq və qiymətləndirmə sisteminin yaradılmasıdır.

Rəyçi: dos. Ə.Abbasov

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. // Azərbaycan məktəbi, 2013, № 5.

2. Təhsil Qanunu. Bakı, 2009.

3. Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası. // Kurikulum, 2009, №2.

4. Cabbarov M. Təhsil sistemi milli dəyərlərə və peşəkar kompetensiyalara malik Azərbaycan vətəndaşı yetişdirməlidir. // Azərbaycan məktəbi, 2013, № 5.

5. Novruzov Q., Abbasov Ə. Ənənəvi təhsildən "Düşüncə və təfəkkür məktəbi"nə doğru. // Azərbaycan məktəbi, 2014, № 3.

6. Abbasov Ə. Ümumi təhsilin inkişaf perspektivləri. // Azərbaycan məktəbi, 2014, № 6.

7. Поташник М. Управление качеством образования. М.: Педагогическое общество России, 2001.

И.Джавадов

Мониторинг и оценивание ученических успехов: современные подходы

Резюме

В статье расскрывается суть механизма мониторинга и оценивания в образовании в нашей республике. Комментируются задачи, исходящие из Государственной Стратегии по развитию об разования.

I.Javadov

Monitoring and assessment of student achievements: modern approaches

Summary

In the article the essence of monitoring and assessment mechanism on education is clarified. State strategy on development of education and target goals are also interpreted here.